

ጽሑፎቹ ሲመረመሩ ከፊደል ጀምሮ በርካታ ቃላትንና ሰዎችን ሕግ ጋትን ወርሶ /ተውሶ ማለት ሳይሻል እይቀርም/ የተወሰኑ የራሴ የሚላቸውን ፊደሎች ጨምሮ አንዳንድ ጽሑፍ የመሰሉ ጽሑፎችን በመጻፍ የሥነ ጽሑፍ ቋንቋነት አገልግሎቱን ጀመረ። ቋንቋው በጽሑፍ ላይ ሲወለድ ከላይ እንዳየነው ከራሱ ጥቂት ፊደላት ጋር በርካታ የግእዝ ፊደላትን በመውሰድ ነበር። ዛሬም እንደወሰደ ይገኛል። ይህም ብቻ አልነበረም። ዛሬም ቋንቋውን የጠኑ ምሁራን እንደሚመሰክሩት በርካታ ያሉ የግእዝ ቃላትን በቀጥታ በመውሰድ ነበር። በዚህ ዓይነት ቋንቋው በፊደላቱም ቢባል በቃላቱ እንዲሁም /በተለይ ያኔ/ በሰዎች መካከል ግእዝን መሠረት አድርጎ ወደ ሌላ ንጉሥነትና የጽሑፍ ቋንቋነት እያደገ መጥቶ ዛሬ ያለበት ደረጃ ላይ ይገኛል። ከዚህ ቀጥሎ የማዕከሉን የማሻሻያ ሐሳብና ያሳለፋቸውን ውሳኔዎች እናቀርባለን።

ከላይ እንዳልነው ማዕከሉ የቋንቋው ፊደላት መሻሻል አለባቸው ሲል ለረጅም ዘመናት ሲንቀሳቀስ ቆይቷል። ለዚህም በርካታ ያሉ ጥናቶች በተለያዩ ምሁራን ቀርበው ውይይት ተደርጎባቸዋል። እነዚህ ምሁራን የቋንቋው ፊደል መሻሻል አለበት ሲሉ የቀረቧቸውን ምክንያቶች የሠነድ ችግሮችን የመፍትሔ ሐሳቦች ከዚህም በመነሣት ማዕከሉ ያስተላለፋቸውን ውሳኔዎች በአንድነት እናቀርባለን። ከመፍትሔ ሐሳቦቹም ሆነ ከውሳኔዎቹ ውስጥ ለአንባቢያን ግልጽ የማይሆኑ ሳይንሳዊ የሆኑ ጥቂት ሐሳቦች አሉ። እነዚህን ምክንያቶች በመተው በቀጥታ ሁሉም ሊረጁቸው የሚችሉትን ነጥቦች ከአጫጭር ማብራሪያ ጋር እናቀርባለን።

1. አሁን ባለው ሁኔታ የአማርኛ ፊደል ለሥራ ምቹ አይደለም

ይህን ሐሳብ የሚሰነዝሩ ሰዎች ምክንያቶች በሦስት መንገድ ያብራራሉ።

1.1. የመጀመሪያው ሐሳባቸው በአሁኑ የቋንቋው የአጻጻፍ ዘዴ በተቀላጠፈ መንገድ የአማርኛ

መዝገብ ቃላትን ለመጻፍ አይቻልም የሚል ነው። ይህንን ሲያብራሩም «አሁን ባለው የአጻጻፍ ዘዴ ፊደላቱን ቅደም ተከተላቸውን በቀላሉ በአእምሮ ለመያዝም ሆነ ግልጽ በሆነ መንገድ በወረቀት ለማስፈር አስቸጋሪ ስለሆነ ነው» ይላሉ። ይህንንም አሁን በተጻፉት የአማርኛ መዝገብ ቃላት እና በቴሌፎን ማውጫዎች የሚጠቀም ይመስከር ባይኖሩም።

1.2. ሁለተኛው ሐሳባቸው ደግሞ አሁን ያለው የአጻጻፍ ዘዴ ለጽሑፊት መኪና /ታይፕራይተር/ ምቹ አይደለም የሚል ነው። ለዚህ የሚሰጡት ምክንያት በቋንቋው ፊደል ውስጥ ባሉት ምልክቶች መብዛት ነው የሚል ነው። አንድን ፊደል ለመጻፍ ሦስት አራት ቅጥል ጥሎችን እንድናደርግ እንገደዳለን ይላሉ።

1.3. ተናባቢው ተለይቶ ባለ መጻፉ በአማርኛ የሥነ ልቦና ጥናት ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ ለማካሄድ አይቻልም። ይህ ሐሳባቸው የቋንቋ ሳይንስ ምን እንደሚያጠና ግልጽ ባያደርገውም የቋንቋው ድምፅ ጥናት በአማርኛ ለማካሄድ የማይቻልበት ምክንያት በቋንቋ ድምፅ ጥናት ውስጥ ተናባቢና አናባቢ ተለይተው በምልክት መታየት ስላለባቸው በአማርኛ ሁለቱን ለይቶ ለመጻፍ ስለማይቻል በዚህ በኩል መካሄድ የሚገባው ጥናት ይታገዳል ማለት ነው ይላሉ።

2. አሁን በሚሠራበት ፊደል አማርኛን መደበኛ ለማድረግ አስቸጋሪ ነው። ይህን ለአማርኛ ፊደል መሻሻል የሚቀርቡትን ምክንያት ሲያብራሩ «አንድ ቋንቋ መደበኛ ሊሆን የሚችለው የአጻጻፍ ዘዴው አንድ ዓይነት ሲሆን ብቻ ነው። በአማርኛ በአንድ ዓይነት መንገድ ለመጻፍ የሚያስችላቸው ምክንያት ከዚህ በላይ እንደተጠቀሰው ተደጋጋሚ የአናባቢና ተናባቢ ምልክቶች ስላሉት ነው» ይላሉ።

3. በአማርኛ አጻጻፍ በመኪና የሚጻፈውና በእጅ የሚጻፈው አይለይም።

ይህ ሐሳብ ብዙም ግልጽ ባይሆንም ሐሳቡን ያቀረቡት ሰዎች ሲያብራሩ «የማተሚያው መኪና መልቀሙ ጊዜ ቢፈጅም ተሎ ተሎ ይጽፈዋል። በእጅ ግን አያፈጥንም፤ ብዙ ጊዜ ይፈጃል። አማርኛን በእጅ መጻፍ እንደመኪናው ስለማያፈጥን ጊዜ ያባክናል። ግልጽ ሆኖም አይነበብም» ይላሉ።

4. ቋንቋው ካለው ድምፅ ጋር ሲመዛዘን «ትርፍ» ሆሂያት አሉት።

ይህን ችግር የሚያቀርቡት ሰዎች በአብነት ሆኑ ሐና ጎ፤ ሰ እና ሠ፤ እ እና ፀ የመሳሰሉትን ሆሂያት ያቀርባሉ። እነዚህ ፊደላት ድምፃቸው አንድ ዓይነት ሆኖ ባለ መልካቸውን እየቀያየሩ መጠቀሙ ፍሬ ቢሰ ነው ይላሉ።

5. ወደ አማርኛ ለሚገቡ ቃላት መቅጃ «ቂ» ሆሂያት የሉትም።

የዚህ ሐሳብ አራማጆች ከሌላ በተለይ የሆሂያት ልዩነት ባለባቸው ቋንቋዎች ቃላትን ሲዋሉ ቋንቋው የሚጸፍባቸው ፊደላት ያጥሩታል። ለዚህ ምሳሌ የሚሆን ቃል ሲያቀርቡ የእርምጃውን badhaasaa- /በዳሳ/ የሚለውን ስም ነው።

6. የሚጠብቁና የሚላሉ ጽምግማ በአንድ ዓይነት ሆሂ ይጻፋሉ።

በቋንቋው ውስጥ የሚጠብቁና የሚላሉ ጽምግማ ያሏቸው ቃላት እንዳሉ ግልጽ ነው። እነዚህ ቃላት በጽሑፍ ላይ ሲወሉ የሚጠብቁና የሚላሉው በማይታወቅ መልኩ ነው ይላሉ። አለ - አለ፣ የሚመራ - የሚመራ የመሳሰሉትን ቃላት በአብነት ያቀርባሉ።

እነዚህን ከላይ ያየናቸውና ሌሎች ምክንያቶች በተለያዩ ምሁራን ከቀረቡና በተለያዩ ጊዜያት ውይይት ከተደረገባቸው በኋላ የሚከተሉት ውሳኔዎች በይፋ ተላለፉ።

1. ሞክሮ ሆኖችን መቀነስ

«ለአንድ ድምፅ አንድ ምልክት» በሚለው ሥነ ልሳናዊ መርሕ መሠረት የሚከተሉት ፊደላት አሁን ካለው የአማርኛ ፊደል ገበታ ውስጥ እንዲሠረዙ ተወስኗል። እነዚህም «ሐ» ሐመፍ፣ «ጎ» ጎዙጎጎ፣ «ኸ»፣ «ሠ» ንጉሠ፣ «ዐ» ዓይኑ እና «ጸ» ጸሎቱ ናቸው።»

2. ዘመን አመጣሽ ፊደላት

«ዘመን አመጣሽ ተብለው የሚጠሩት ሷ፣ ሟ፣ ጊ፣ ሷ፣ ወዘተ... ቅጥዮቻቸው አንድ ዓይነት መደበኛ መልክ እንዲይዙ ሆነው እንዲሠራባቸው ቅርጻቸውን መደበኛነት አስይዞ የማስተካከሉን ጉዳይ የቴክኒክ ኮሚቴ አጥንቶ ለውሳኔ ለጉባኤው እንዲያቀርብ ተወስኗል።»

3. ሆ፣ አ፣ የግእዝ ድምፅ እንዲኖራቸው ስለማድረግ

«ሆ፣ አ፣ ከዚህ ቀደም እንደሚደረገው በራብእ ድምፅ መጠራታቸው ቀርቶ ቅርጻቸው እንዳለ ሆኖ የግእዝ ድምፅ ሆኖ ስለ እንዲያዙ፣ በአንጻሩም ኸና ጸ ከአማርኛ የፊደል ገበታ እንዲሠረዙ ወስኗል።»

4. ስለ ሥርዓተ ነጥብ

«ስለ ሥርዓተ ነጥብ ሰፊ ውይይት ከተደረገ በኋላ፣ የነጥቦችን አገባብ መደበኛ ሥርዓት ማስያዝ አስፈላጊ መሆኑን በመገንዘብ፣ ይህንን ግን በሥራ ላይ ለማዋል ዝርዝር ተጨማሪ ጥናት ማስፈለጉን በመረዳት፣ ከላይ የተጠቀመው የቴክኒክ ኮሚቴ በአንድ ወር ውስጥ የተጠቀሰውን ጥናት አጠናቆ ለውሳኔ ለጉባኤው እንዲያቀርብ ተወስኗል።»

5. በተጨማሪ የጸደቀ ውሳኔ

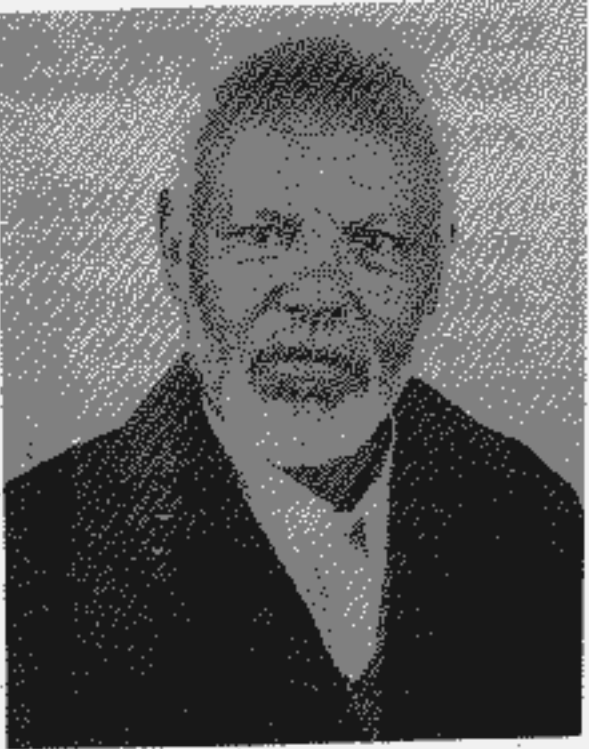
«የኢትዮጵያ ቋንቋዎች አካዳሚ ጉባኤ ለሌሎችም የኢትዮጵያ ብሔረሰብ ቋንቋዎች ለአማርኛ ቋንቋ እንደተደረገው የፊደል መሻሻል ወይም የፊደል ቀረፃ ጥናት በየወቅቱ ለማድረግ ወስኗል።»

ውድ አንባቢያን፡- አዲስ አበባ የኒቮርስቲ ለረጅም ዘመናት በሥነ ጽሑፍና በመግባቢያ ቋንቋነት ሕዝብን ሲያገለግል የነበረው የአማርኛ ቋንቋ ድርጅት ተገቢ አይደለም፤ መስተካከል አለበት ሲል የተወያየባቸውን ነጥቦችና ያስተላለፏቸውን ውሳኔዎች አቅርቦናል። ጽሑፉን አንብባችሁ የራሳችሁን አስተያየት እንደምትሰጡ እናምናለን። የተሰማችሁን ጻፉልንና በሚቀጥለው እትም ከዝግጅት ክፍሉ ሐሳብ ጋር በማቀናጀት እና ቀርባለን።

ከዚህ ቀጥሎ ደግሞ ከሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል አልታዩ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የሊቃውንት ጉባኤ አባል ጋር ያደረግነውን ውይይት እናቀርባለን።

ሐመር፡- ቤተ ክርስቲያናችን ለዚች ሀገር ያበረከተችው አስተዋፅዖ ለዙ እንደሆነ ይታወቃል። እስኪ በቋንቋ ረገድ ያደረገችውን አስተዋፅዖ ይገልጽልኝ?

ሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል፡- ሁሉም እንደሚያውቀው ቅድስት ቤተ ክርስቲያን ለኢትዮጵያ ያላበረከተችው ምንም ነገር የለም። ከእነዚህም በወግ የተደራጀውና ለአነጋገርም ሆነ ለአጻጻፍ የማያስቸግረው ሙሉ ፊደል ከቅርጹ በዋናነት የሚጠቀስ ነው። ቀደም ሲልም ሆነ አሁን በብሔራዊ ደረጃ የምንጠቀምበት ፊደል ቀርጾ የኢትዮጵያን ሕዝብ በማስተማር እና በማወልጠን፣ ሀገሪቱን የሚመራ ብቁ ዜጋ በማፍራት የቆዩች ቤተ ክርስቲያን ናት። ለዚህ ፊደል ባለቤቱ ማንም ሳይሆን ባለቤቷ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን በእሷም በኩል የኢትዮጵያ ሕዝቦች ናቸው። በቋንቋው ረገድም ቢሆን ዛሬ ከአማርኛ ቋንቋ ጀምሮ በርካታ ኢትዮጵያውያን ለሚጠቀሙባቸው ሌሎች የሀገራችን ቋንቋዎች ምንጭ የሆነውን የግእዝን ቋንቋ ቀምራ ለውስጥም ሆነ ለብሔራዊ አገልግሎት አበርክታ ቆይታለች። ዛሬ ትውልዱ ቋንቋውን ገሩ ቢያደርገውም ቤተ ክርስቲያን በእጇ ይዛ እየተንከባከበችው ትገኛለች። በዚህ ቋንቋ ብርዕ ቀርጾ ብራና ጸምጣ፣

ቀለም በጥብጣ በቀመረችው የጽሕፈት ዘይቤ /ቁም ጽሕፈት/ የሃይማኖት፣ የሥነ ምግባር፣ የታሪክና የግንኛውንም መንፈሳዊና ማኅበራዊ ጉዳይ የሚመለከት ድርሰት ሁሉ ጽፋና ደገላ ለሀገር አበርክታለች።

ሐመር፡- በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል የአማርኛ ቋንቋ በጣም ጥቂት የራሱ የሆኑ ፊደላትን በመጨመር በቀጥታ ከግእዝ የወሰዱትን ፊደላት ቀጥሮ በመቀነስ ውሳኔ አስተላለፏል። በውሳኔውም መሠረት መጻሕፍትን እያሳተመ ይገኛል። ለመሆኑ ይህ ጉዳይ በእርስዎም ሆነ በሚሠሩበት የቤተ ክርስቲያኗ መምሪያ ታወቋል?

ሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል፡- አዎ አውቀናል። ቀደም ሲል ጀምሮ እንደዚህ ዓይነት ውሳኔ እንዳስተላለፈ እንሰማ ነበር። አሁን በቅርብ ግን ያንን ውሳኔ በይፋ የገለጠ ነገር ሲከሰት ጉዳዩን በተረዳ ነገር ሙቀነዋል። ይኸውም ከብረ ነገሥት የተሰኘውን በግእዝ ተተርጉሞ ለረጅም ዘመናት የቆየ የአስተዳደር መጽሐፍ ወደ አማርኛ ተርጉሞ ካሳተመው መጽሐፍና የእንግሊዝኛ አማርኛ መዝገበ ቃላት መጽሐፍ ነው። መጻሕፍቱ የተጻፉበትን የፊደል ይዘትና በመቅደማቸው የቀረበውን ሐተታ ስናነብ በእውነት በእጅጉ አዝናናል።

ሐመር፡- ታዲያ በዚህ ጉዳይ እንደ ቤተ ክርስቲያ

ሊቅነትምና የሊቃውንት ጉባኤ አባልነትም ያለውን አመለካከት ምንድን ነው?

ሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል:-
በእውነቱ እንደነገርኩህ የማዕከላዊ ወሳኔና ተግባር በእጅጉ አሳዘኛል። እኔንም ብቻ አይደለ ሌሎች የሥራ ባልደረቦቹ ሊቃውንትንም አሳዘኛል። በመሠረቱ አንድ ዩኒቨርሲቲ በከፍተኛ ትምህርት ተቋምነት ሲቋቋምና መንግሥት ዕውቅና ሲሰጠው ተልእኮው ለሀገር ዕድገት ጠቃሚ ዜጋ እንዲያፈራ፣ ያለታወቀው በጥናትና ምርምር እንዲታወቅ ማድረግ ነው። ይሁን እንጂ የዩኒቨርሲቲው ቋንቋን የመቆነጻጸልና በአማርኛም ሆነ በግሊሽ ከፍተኛ አገልግሎት ያበረከቱትን ፊደላት ማውደም ሥልጣኑ አይደለም። ከማንኛውም የበለጠ ለውጭው ቋንቋም ሆነ የቋንቋ ሳይንስ ቅርበት አላቸው የሚባሉ የዩኒቨርሲቲው ሰዎች የትኛው የአፍርንጅ ቋንቋ ፊደላት ሲቀና ነሱ ዐይተው ነው የእኛን የተሰተካክሉና በወግ የተሰናዱ ፊደላት የሚቀናኑት? የፊደላቱ ባለቤት የሆነችው ቤተ ክርስቲያንም ሆነች የሚጠቀምበት ሕዝብ ፊደላትን አስቸገረ ብለው ይሆን? ይህ በእውነቱ ሀገርን ማሳደግ አይደለም። ይልቁንም ወደ ጎሳ መጉተት ነው። ለዕድገታችንና ለብልጥግናችን ቢያስቡ ይበጃል። በመሠረቱ መብታቸው አይደለም። ምናልባት በዚያ አካባቢ የፊደላትን ጠባይዐት የሚያውቅ ጠፍቶ ከሆነ ሊጠይቁ ይገባ ነበር።

ሐመር:- ለመሆኑ ይህ ርምጃ በሀገርም ሆነ በሕዝቡ የሚያመጣው ችግር ምንድን ነው?

ሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል:-
ይህ ጉዳይ በዙጠ ጥፋት ያመጣል። የመጀመሪያው የትርጉም መፋለስ ነው። እነዚህ ሰዎች እንደሚሉት ተመሳሳይ ድምፅ ካላቸው ፊደላት እንዲን ብቻ ወስደን ቃላትን ሁሉ ብንጸፍ የትርጉም መፋለስ ያመጣል። ለምሳሌ አንድን ቃል በሦስቱ ም የ«ሀ» ፊደላት እየጸፍን ያለውን ልዩነት እንመልከት። «ሀብት» የሚለው ቃል «ወሀብ» ከሚለው

የመጣ ንብረትን የሚያመለክት ቃል ነው። በሐመር «ሐ» ደግሞ «ሐብት» ብንለው «ሐበበ» አመንዘረ ከሚለው ግሥ ወጥቶ ፍትወት የሚል ትርጉም ይይዛል። ስለዚህ አንድ ሰው «ሐብት አለኝ» ቢል ንብረት አለኝ ማለቱ ሳይሆን አመንዘራ ነኝ ማለቱ ይሆናል ማለት ነው። እንደገና በብዙኃኑ «ኅ» «ኅብት» ቢባል ቃሉ «ኅበባ» ከሚለው ግስ የወጣ ሲሆን ትርጉሙም ወይን ጨመቀ ይሆናል። ስለዚህ አንድ ሰው «ኅብት አለኝ» ቢል የወይን ጭማቂ አለኝ ማለቱ ነው። ሌሎችንም ምሳሌዎች ማቅረብ ይቻላል። ስለዚህ በዚህ ረገድ ከፍተኛ ተፋልሶ ያመጣል። ሁለተኛው ጉዳት ደግሞ ይህ ያዛሬው ትውልድ ትጉኃን አባቶቹ ጽፈውለት ያለፉትን የመንፈሳዊም ሆነ ማኅበራዊ ይዘት ያላቸው መዛግብት አንብቦ ሲረዳ እንዳይችል ያደርገዋል። በዚህም በቀደሙት አባቶችና በዛሬው ትውልድ መካከል ከፍተኛ ክፍተትና ልዩነት ይፈጥራል።

ሐመር:- ዩኒቨርሲቲው ይህንን ውሳኔ ሲያስተላልፍ ምናልባት ቤተ ክርስቲያንን እንደ ተቋምም ሆነ ሊቃውንቷን አማካኝ ይሆን?

ሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል:-
አላማከረም። ይህንን ያልኩበትም ምክንያት ምናልባት ከእኔ በላይ ሥልጣን ላለው አካል ጥያቄው ቤተ ርብ ኖሮ ሁልጊዜ እንደሚደረገው እኔ ወዳለሁበት የሊቃውንት ጉባኤ ይመራ ነበር። የመጣ ነገር የለም። ሊቃውንቱንም ቢሆን እኔ እስከ ማውቀው ድረስ ዩኒቨርሲቲው አላማከረም። ቢያማካር ኖሮም ይህ ችግር አይፈጠርም ነበር። ሰው የዕውቀት ችግር ካለበት ቀደም ብሎ የሚያውቅን ሊጠይቅ ይገባል። ግን አልጠየቁንም። ምናልባት ሁሉንም እኛ እናውቃለን ብለው ይሆናል።

ሐመር:- ይህንን ችግር ለመፍታትም ሆነ ለማቃለል በቤተ ክርስቲያን የተወሰደ ወይም ሊወሰድ የታሰበ የመፍትሔ እርምጃ ይኖር ይሆን?

ሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል:- እስከ አሁን እንደዚህ ሊቃውንቱ በየ

ቦታው ለምእመናን ከመናገር በስተቀር ሌላ የተወሰደ እርምጃ የለም። ነገር ግን ለወደፊቱ የታሰበ ነገር አለ። ይኸውም ፊደላትን በሚመለከት ዩኒቨርሲቲው የወሰደውን ርምጃ በመቃወም አንድ የተሰተካክሉ መዝገብ ቃላት ለማሳተም ወስነናል። ከሊቃውንቱ ባለፈ ሁኔታም ተቃውሞውን በስፋት ለማሰማት ዝግጅት አለ።

ሐመር:- በመጨረሻ ጉዳዩ ለሚመለከታቸው አካላት የሚያስተላልፉት መልእክት ካለ?

ሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል:-
ቀደም ሲል እንዳልኩት አሁን ለሚዘነጥሉት ፊደላትም ሆነ ቋንቋ ባለቤቷ ቤተ ክርስቲያን ነች። ስለዚህ ሰው ሀብት ንብረቱ ሲዘረፍ የቻለውን ያህል እንደሚከላከል፣ ከእሱ ላለፈውም እርዳታን እንደሚጠይቅ የቤተ ክርስቲያን የበላይ አካል ቅዱስ ሲኖዶስ ፈጠን ብሎ እርምጃ መውሰድ አለበት እላለሁ። በነገራችን ላይ ዩኒቨርሲቲው እየገፋ ያለው ፊደሉን ብቻ ሳይሆን በእጠቃላይ ቋንቋውንም ነው። ትላንት ተጠናክሮ ይሰጥ የነበረው ግሊሽ ቋንቋ ዛሬ ወደ መቅረቱ እየመጣ እንደሆነ እንሰማለን። ስለዚህ የቃሉን በቃል የመጣፉን በመጣፍ መመለስ ይገባል። ሊቃውንቱም ቢሆኑ ለቅዱስ ሲኖዶስ አስተያየት መስጠት ሐሳባቸውንም በእንደነት በሚችሉት ሁሉ ማሰማት አለባቸው።

ምእመናንም ቢሆኑ ትውፊታቸው፣ ባሕላቸው፣ ታሪካቸው ሁሉ የተመሠረተው በፊደላቸው፣ በቋንቋቸው መሆኑን ተረድተው ለዚህ የጥፋት እርምጃ በያሉበት ሆነው ተቃውሞ ማሰማት አለባቸው። የመንግሥትንም ሆነ የግሉን መገናኛ ብዙኃን በመጠቀም ችግሩን ማስተጋባት ተቃውሞውንም ማሰማት ይገባል።

ሐመር:- አባታችን እግዚአብሔር ይስጥላን?

ሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል:- አሜን።

«የግእዝ ሥነ ጽሑፍ እኛ "እኛ" የሆንንበት፣ እኛነታችን የታወቀበት መለያችን ነው።»

ፕሮፌሰር ጌታቸው ጋይሌ

ኢትዮጵያን የሚመለከቱ የተለያዩ ዐውደ ጥናቶችና ጉባኤያት ስየረዘው በተለያዩ ሀገራት ይካሄዳሉ። ከእነዚህም ውስጥ በየአራት ዓመቱ የሚከናወነው «ዓለም ዐቀፍ የኢትዮጵያ ጥናት ጉባኤ» (International Conference of Ethiopian Studies) አንዱ ነው። በዚህ ዓለም አቀፍ ጥናት በኢትዮጵያ ታሪክ፣ ባሕሪና እምነት ዙሪያ የሚያጠነጥኑ የተለያዩ ጥናቶች ከዓለም ዙሪያ በሚሰጥሱ ምሁራን ቀርበው ውይይት ይደረግባቸዋል።

በዚህ መሠረት 15ኛው ዓለም አቀፍ የኢትዮጵያ ጥናት ጉባኤ ዘንድር ከሐምሌ 12-16 ቀን 1995 ዓ.ም በሀገር ጀርመን ሐምሌ-ርግ ከተማ ተካሂዶ ነበር። ምንም እንኳን በመዝመሪያዎቹ የጥናቱ ዘመናት የሚቀርቡትን ባያክልም በዘንድርውም ዐውደ ጥናት በተለይ "Religion" በሚለው ምድብ በቅድስት ቤተ ክርስቲያናችን ዙሪያ የተለያዩ ጥናቶች ለውይይት ቀርበው ነበር። የቤተ ክርስቲያኗ ነቅፅ የሌለው ትምህርት፣ ሥርዓትና ትውፊት ወዘተ በሚገባ የሚያቀርቡ በርካታ ጥናቶች የመኖራቸውን ያህል ካለ ግብረ ግብር፣ ካለ ሰሚ ሰም ሰጥተው የሚያሰጠሉት ጥቂት ጥናቶችም አልታወቁም።

በዘንድርው ዐውደ ጥናት ዲ/ን መርሻ አለኸኝ በቦታው ተገኝቶ በጉባኤው ላይ ተሳትፎ ነበር። እገረ መንገዱንም ካነጋገራቸው የጉባኤው ተሳታፊ ምሁራን መካከል የእርዮንታል ጥናት (Oriental Studies) ተብሎ በሚታወቀው የሥነ ጽሑፍ የጥናት ዘርፍ አብነት /ተጠያቂ/ የሆኑት ፕሮፌሰር ጌታቸው ጋይሌ አንዱ ናቸው። ፕሮፌሰር ጌታቸው ከጥናት ዘርፉ አንዱና ዋናው ስህተት በግእዝ ሥነ ጽሑፍ ዙሪያ በዘመናዊነት ወደ ዘርፉ እንዲሳቡ ያደረጉ በርካታ ሥራዎችን አሳትመዋል። ከእነዚህም ውስጥ ስምንት ያህል ቅጽ ያለውና በግእዝ የተጻፉ መጻሕፍትን ዝርዝር የሚያስቀምጠው

A Catalogue of Ethiopian Manuscripts Microfilmed for the Ethiopian Manuscript Microfilm Library [EMML], Addis Ababa & for the Hill Monastic Manuscripts Library [HMMML], Collegeville. አንዱና ዋናው ነው። እኒህ አንጋፋ ምሁር

በዚህ ዐባይ ሥራቸው አማካይነት በርካታ ገደላትንና የነገረ ሃይማኖት መጻሕፍትን አገልግለዋል። ሌሎች ሊያውቁቸው ይገባል የሚሏቸውንም ከጥልቅ ትንታኔ ጋር ወደ አንግሊዝኛ እየተረጉሙ አሳትመዋል። እሁንም በማሳተም ላይ ይገኛሉ። ፕሮፌሰር ጌታቸው ዲ/ን መርሻ የቀረበላቸውን ግብዣ ጥያቄ ለመመለስ ፈቃዳቸውን ገልጸው ውይይታቸውን ቢያምሩም ምሁሩ በኢትዮጵያ ጥናት ከደረሱበት ከፍተኛ ደረጃ የተነሣ የጉባኤው ታዳሚ በመላ በሚያደርጉበት ጣልቃ ገብ ወይይትና ሰላምታ ሰንቋቸው ለሂዳቸው ጥያቄዎች ሙሉ መልስ ሊያገኝ አልቻለም። ለሦስት ተከታታይ ቀናት ያህል ተወያይቶ ቃለ መጠይቁን ሊያጠናቅቅ ቢሞክርም ከላይ በተገለጠው ምክንያት የተነሣ አልቻለም። ለ ማንኛውም ፕሮፌሰር ጌታቸው ላይረጉለት ትብብር በአንባቢያን ስም እያመሰገንን ባላቸው ጊዜ የተካሄደውን ቃለ ምላሽ እንደሚከተለው አቅርበናል።

ሐመር- የግእዝ ሥነ ጽሑፍ ምንድን ነው?

ፕሮፌሰር ጌታቸው- አንድ ሲልቨር ማን የሚባል (እንግሊዘኛ ይመስለኛል) ሲጽፍ "ምዕራባውያን ቅኝ አገር የሚይዙት ወንጌልን ልንሰብክ ነው፣ የሥልጣኔን ብርሃን ለማብራቅ ነው፣ ሥነ ጽሑፍን ለመስጠት ነው፣ የዕውቀት ብርሃን እንዲበራላቸው ለማድረግ ነው፣ በእንግሊዝኛው «civilizing

mission» (ዘመናዊ የማድረግ ተልእኮ) እያሉ ነው። ይህን በማለትም ገንዘብ ከተለያዩ አካላት ያገኛሉ። ነገር ግን ይህንን ሁሉ ምክንያት ይዘው ኢትዮጵያ ሲደርሱ ተቸገሩ። ውጤታማም አልሆኑም። ምክንያቱም ወንጌልን እንስብክ እንዳይሉ ኢትዮጵያውያን ቀደም ሲል ወንጌልን ተቀብለው ተምረውና እምነውበት ክርስቲናትን ተቀብለዋል፤ ወንጌሉንም ያስተ

ምራሉ፤ ሥነ ጽሑፍን እንስጣችሁ እንዳይሉ ጥንታዊ ፊደልና በወግ ተስናድቶ የዳበረ፤ ማንንም የሚሰብ ሥነ ጽሑፍ አላቸው፤ የዕውቀት ብርሃን እናብራላችሁ እንዳይሉ ኢትዮጵያውያን ከእነሱ አልፎ ለዓለም የሚጠቅም ዕውቀት በውስጣቸው አለ። በሲል። ስለዚህ (እኛ ኢትዮጵያውያን ልብ እሳ ልነውም እንጂ) የግእዝ ሥነ ጽሑፍ ባለቤት መሆናችን እንደሌሎች የአፍሪካ ሀገሮች በቅኝ ግዛት እንዳንወረር ካደረጉን ነገሮች አንዱና ዋናው ጋይሌ ነው። ዛሬ ለደገ ከሚባሉት ሀገሮች ጋር የሚያወዳድረን ፊደልም ሆነ ሥነ ጽሑፍ አለን። ይህ ፊደልና ሥነ ጽሑፍ ከሌሎች ሦስተኛ ዓለም ሀገሮች ፈንጠር ብለን እንድንገኝ ያደረገን ነው።

የላቲኑ ሥነ ጽሑፍ በተገኘበት ቦታ የግእዙም ተጽፎ ይገኛል። የሶሪያው ሥነ ጽሑፍ ተጽፎ በሚገኝበት ቦታ የግእዙም ሥነ ጽሑፍ ተደርድሮ ይገኛል። የግሪኩ ሥነ ጽሑፍ ባለበት የግእዙም አለ።

በዚህ ሁሉ የተነሣ የግእዝ ሥነ ጽሑፍ ራሳችንን በራሳችን እንድንፈጥር፣ ከሌላው ጋር በእኩልነት እንድንሰለፍ ያደረገን ቅርብ ነው። የግእዝ ሥነ ጽሑፍ እኛ "እኛ"

የሆነበት፤ እኛነታችን የታወቀበት መላያችን ነው።

ሐመር:- ከታወቀው ለመጀመር የግእዝ ሥነ ጽሑፍ ለፊና ለጥናትና ምርምር የሚጋብዝ ነው። ይሁን እንጂ ብዙ ኢትዮጵያውያን እንጋፋም ይሁኑ ወጣት ምሁራን ወደ ዘርፉ ሲሳቡ አናይም። ለምን ይመስለዎታል?

ፕሮፌሰር ጌታቸው:- እኔ እንደ ሚመ ስለኝ ለዚህ ችግር መከሰት ምክንያቱ የዘመናዊው ትምህርት ወደ ሀገራችን በገባ ጊዜ ካለፈው የኢትዮጵያ የትምህርት ጥበብ ጋር ሳይዛመድ በመሆኑ ነው። ሲወርድ ሲወራረድ የመጣው የሀገራችን ትምህርት መላው በመላው ወደ ጎን ተብሎ ነው ዘመናዊው ትምህርት የገባው። በሌላው ሀገር የሆነ እንደሆነ ዘመናዊው ትምህርት ከጥንት ሲያያዝ ከመጣው የሀገራቸው ትምህርት ጋር እየተወራረሰና እያደገ መጥቶ ነው እዚህ የደረሰው። በእኛ ሀገር ግን ለረጅም ዘመናት ሲያገለግል የነበረውን ትምህርት ወደ ጎን ብለን በቦታው የምዕራባውያንን ትምህርት ነው ያስገባ ነው። በዚህ የተነሣ እንግዲህ የግእዝ ቋንቋ በውስጡ ከያዘው ትምህርት ጋር ቆመ። ከዚያ ጊዜ ጀምሮ ጻዊት እንኳ ሳንደግም ሆነ ወደ ዘመናዊው ትምህርት የምንገባው። ስለዚህ ከግእዝ ጋር ተለያየን። ሌላው ቢቀር የግእዝን ቋንቋ እንደ አንድ የትምህርት ዓይነት በሥርዓተ ትምህርታችን ማስገባት ነበረብን። ግን አላደረግንም። ምዕራባውያን የግእዝን ቋንቋ ተምረው ነው ሥነ ጽሑፉን እያዳበሩ አየነገሩን ከእነሱ ጽሑፍ ላይ የምናነበው። የሀገራቸውን ቋንቋ ይማራሉ፤ የጎረቤት ሀገሮችን ቋንቋ ይማራሉ። ከዚያ በኋላ ነው ወቅያኖስ አቋርጠው መጥተው ግእዝን የሚማሩት። እኛ ግን አይደለም የጎረቤቶቻችንን ልናጠና የራሳችንንም ለማጥናት የተሳነን ይመስለኛል።

በእውነቱ በጥንቱ የትምህርት ይት በሃል ጀምረን ወደ ዘመናዊው መም ጣት እንኳን ቢያቅተን ግእዝን እንደ ቋንቋ አድርገን መማር እንችል ነበረ። እንግዲህ ለዚህ ቤተ ክህነቱም ይሁን ቤተ መንግሥቱ የየራሳቸውን ጥረት አድርገው ቢሆን ኖሮ ይህ ክፍተት አይፈጠርም ነበር።

ሐመር:- ምን ማድረግ ይገባቸው ነበር?

ፕሮፌሰር ጌታቸው:- በመጀመሪያ ቤተ ክርስቲያናችን ቋንቋውንም ሆነ ሥነ ጽሑፉን ተከባክባ ያቆየች፤ በእነሱም የሀገርን ታሪክ፣ ትምህርት ወዘተ ስታ ሰናዳ የቆየች መሆኗ ሲዘነጋ አይገባም። የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ለኢትዮጵያ ባለው ስታ ናት። ነገር ግን ይህ ለዘመናት ይዘሽውና ስታገለግ ይበት የነበረው ትምህርት ለሀገር ዕድገት እያስፈልገንም ስትባል ያላትን ተቀባይነት በመጠቀም ምእመናን ልጆቻቸውን የግእዝን ቋንቋ እንዲያስተምሩ

ጻዊት እንዲደግሙ ብታደርግ ኖሮ ጥሩ ነበር። መንግሥት ደግሞ እንደው እንደ መጣ ለዘመናዊው ትምህርት መላው ቦታ ሰጥቶ ሕዝቡን ተማሩ ሲል ቢያንስ ጥንታዊው የሀገራችን ትምህርት የተወሰነ ቦታ እንዲይዝ፤ ዘመናዊውንም ከጥንታዊው ጋር እንዲገናኘብ ቢያደርግ መልካም ነበር።

ሐመር:- ከላይ ሳንገነው ችግር የሚሰጡት መፍትሔ ካለ?

ፕሮፌሰር ጌታቸው:- ይኸ ጉዳይ ማለትም የግእዝ ቋንቋና ሥነ ጽሑፍ ብሔራዊ ጉዳይ ነው። ባሕልና ታሪክ ብሔራዊ እድገት ነው። ስለዚህ መንግሥት በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ተከባክቢነትና አስፈጻሚነት ሀገርን ሲያገለግል ሰነበረው የግእዝ ቋንቋ አሁን ባለው ሥርዓተ ትምህርት ውስጥ ቦታ እንዲያገኝና ትውልዱ ያንን ቋንቋ ተጠቅሞ የቀደመውን ታሪኩንና ባሕሉን እንዲሁም ዕውቀቱን እንዲመረምር ማድረግ አለበት። ምናልባት ይኸ ለልሆን ካለ ትውልዱ ራሱ ቋንቋችንን አስተምሩን ብሎ መንግሥትን መጠየቅ አለበት። ወላጆችም ልጆቻችን ጥንታዊውን ቋንቋችንን ይማሩልን ብለው መጠየቅ አለባቸው። ይኸ ደግሞ የሁሉም ኢትዮጵያዊ መብት ነው። ስለዚህ እኛው ራሳችን ማገበር አቋቁመንም ሆነ ሀገር አቀፍ እንቅስቃሴ አድርገን ልጆቻችን የግእዝን ቋንቋ እንዲማሩ ማድረግ አለብን። እኛም ለመማር ልንተጋ ይገባል።

ምዕራባውያን እኩ ግእዝን በአጭር ጊዜ ተምረው ነው መጻሕፍትን ሲያሳትሙ የምናገኛቸው። እነሱ በቀላሉ ያጠኑት ደግሞ ለእኛ የበለጠ ይቀላል። እኔ እንደተገነብኩት ግእዝ እስኪጀምሩት ነው እንጂ ከጀመሩት በኋላ በእጅጉ የሚሰብ ነው። ትጉጋን አባቶቻችን ያሰናዱልን መዘግብተ ቃላት አሉ። የቋንቋውን መሠረታዊ መዋቅር ይዘን ስናበቃ በእነዚህ መዘግብተ ቃላት እየተጠቀምን ዕውቀታችንን ማስፋፋት ነው።

ሐመር:- እኛ እንደምንለው ሳይሆን እንዳንድ ሰዎች የግእዝ ሥነ ጽሑፍ የሚባል ነገር የለም ከሚል ይነሱና ምናልባት አለ እንኳን ቢሉ ጥቅም የለውም ይላሉ። በእነዚህ ነጥቦች ላይ የአርሰዎ አስተያየት ምንድን ነው?

ፕሮፌሰር ጌታቸው:- የግእዝ ሥነ ጽሑፍ የለም ማለት ምን ማለት ነው? መጻሕፍቱ የሉም ማለት ነው? ነው። በግእዝ የተጻፉ አይደሉም ማለት ነው? ምን ማለት ነው የግእዝ ሥነ ጽሑፍ የለም ማለት? ሥነ ጽሑፍ ማለት ምንም እንኳን ሰፊ ተደርጎ መበየን የሚቻል ቢሆንም በአጭሩ የተጻፈ ነገር ማለት ነው። የተጻፈው ነገር አይጠቅምም ማለት ሌላ

ነገር ነው። ነገር ግን የእኛ ሥነ ጽሑፍ ለዘመናት የተገለገልንበት አሁንም እየተገለገልንበት ያለ ሥነ ጽሑፍ ነው። እንደገና ሥነ ጽሑፍ በምናይበት ጊዜ ግጥም አለው፤ እኛም በሥነ ጽሑፍችን ውስጥ በወግ የተቀመረ ግጥም አለን። መልክእ መልክኦን፤ ሰላሙን ወዘተ እንጽፍበታለን። ቅኔው በራሱ ግሩም ግጥም ነው። በአንድ ሥነ ጽሑፍ ውስጥ የሕይወት ታሪክ አለ። በእኛም ውስጥ የአባቶቻችን የሕይወት ታሪክ በወግ የተጻፈበት ገድል የተባለ የሥነ ጽሑፍ ዘርፍ አለን። በዚህ ዓይነት ሌሎችም አሉ። ታዲያ እነዚህን የመሳሰሉ ሥነ ጽሑፎች ባሉበት ሁኔታ እንዴት ነው የግእዝ ሥነ ጽሑፍ የለም የሚባለው። ምናልባት ልብ ወለድን እንደ አንድ የሥነ ጽሑፍ ዘርፍ በውስጡ አልያዘም የሚባል ከሆነ ሥነ ጽሑፍችን ጥንታዊ ስለሆነ የቅርብ ጊዜውን የሥነ ጽሑፍ ዘርፍ አልያዘም። ልብ ወለድ እኮ እንኳን በእኛ በአውሮፓውያንም የመጣው አሁን ከነገር በኋላ ነው። እሱን ስላልያዘ ሥነ ጽሑፍ አይደለም ማለት አላዋቂነት ነው።

መኖሩን አምነው ጥቅም የለውም ወደሚሉት ስመጣ ደግሞ እንደተባለው በተለይ ቀደም ባሉት ጊዜያት እኔም የግእዝ ሥነ ጽሑፍ ጥቅም የለውም የሚሉ ሰዎች ያጋጥሙኛል። ይህንን ለማለት መጀመሪያ ወኔን አስተባብሮ በውስጡ ምን አለ ብሎ መርምሮ ማየት ይገባል። ይህ ባልሆነበት ሁኔታ እንዴት ነው ጥቅም የለውም የሚባል ውጤት አንድ ተሸፍኖ ያለን ነገር ውስጡን ሳያዩ እኔ ይኸንን አልፈልገውም ብሎ መወርወር ተገቢ ነው እንዴ? አይደለም። ምናልባት ተጠንቅቆና ዘዴውን አውቆ መክፈት ይገባል። በዘዴ ከክፈቱ በኋላ ይጠቅመኛል፤ አይጠቅመኝም ብሎ መወሰንና መናገር ይቻላል። በጥንቃቄ ከፈት አድርገን ስናየው በግእዝ ውስጥ ታሪካችን ተመዝግቦ እናገኘዋለን። ሥልጣኔያችን ተጽፎ እናገኘዋለን፤ ፍልስፍናችን ተጽፎ እናገኘዋለን፤ ጥበባችን ተጽፎ እናገኘዋለን፤ ስለዚህ ይኸ ሁሉ ቢጠና ለፊና ጥልቅ የጥናትና ምርምር ዘርፍ እንጂ እንዲሁ አይጠቅምም ብለን የምንተወው አይደለም።

ሐመር:- በነገራችን ላይ እነዚህ ሰዎች የግእዝን ሥነ ጽሑፍ ብቻ ሳይሆን ቋንቋውንም ጥቷል ይላሉ። ለመሆኑ የግእዝ ቋንቋ ሞቷል?

ፕሮፌሰር ጌታቸው:- ከጥቂት ዝምታ በኋላ ግእዝ ሞቷል ማለት ብቻውን አይሆንም። እንደዚህ ሲባል አየሰማሁ ብዙ ጊዜ አዝናባለሁ። ግእዝ በፍጹም አልሞተም። በየአባያተ ክርስቲያናቱ አብርኝ ነው ያለው።

በቅድሚያ ያገኘው ስርዓት፡፡ በዚህም ያደረገው ስርዓት፡፡ እንደሆነው፡፡ ታዲያ እንዴት ሞቷል ይባላል፡፡ በእውነቱ ግለሰብ በሕይወት ባይኖር ኖሮ እኔ ሞቼ ነበር ለማለት እችላለሁ፡፡ እና ግለሰብ ሞቷል ለማለት የሚችል አይደለም፡፡ ግለሰብ በሕይወት አለ፡፡

ሐመር፡- ይህ ሁሉ ሐሜት ጠፍቶ ግለሰብ የቀደመ ማንነቱ እንዲመለስ ምን መደረግ አለበት ይላል?

ፕሮፌሰር ጌታቸው፡- የእስራኤላውያንን እንደገና ወደ ሀገራቸው መስቀል ታሪክ ስንመለከት ከየነበሩበት ወደ እስራኤል ሲሄዱ ቋንቋቸውን እያውቁም ነበር፡፡ ነገር ግን ተሰባስበው ሀገራችን እንደገና እንደተፈጠረች አብ ራት የጠፋው ቋንቋችንም እንደገና ሕልውመሆን አለበት ባለው ብሔራዊ እንቅስቃሴ እደረገ፡፡ ልጆች የጠፋ ቋንቋቸውን የሚማሩባቸው የቋንቋ ት/ቤቶች አቋቋሙ፡፡ መደበኛም ሆነ ሊመደበኛ በሆነ መንገድ ቋንቋውን ተማሩ፡፡ ቋንቋቸውንም ሕያው እደረጉት፤ ተነጋግረውት፡፡ እኛም በዚህ ዓይነት ቢያንስ ያሉንን መዛግብት ለመመርመር የምንችልበትን ዕውቀት ልንገነዘብ ይገባል፡፡ በዚህም ቅድም እንዳልኩት መንግሥትም ሕዝቡም ቤተክርስቲያንም ከፍተኛ ኃላፊነት አላባቸው፡፡ ግለሰብ አሁን በሀገራችን ካሉት ብሔረሰቦች እንጻር የእገሌ ብቻ የሚባል አይደለምና የሁሉም ኢትዮጵያዊ ኃላፊነት አለበት፡፡

ሐመር፡- ከዚህ ከቋንቋው ሳንወጣ ቀደም ሲል የቋንቋዎች እካዳሚ በሚባል ክፍል አስተባባሪነትና አስፈጻሚነት በኢትዮጵያ ፊደላት ላይ የተደረገ ወይ ይትና የተላለፈ ውሳኔ አለ፡፡ ይህ ውሳኔ ደግሞ በቅርቡ እካዳሚው ወደ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ከገባ በኋላ መጽሐፍ በማሳተፍ ተግባራዊ እየሆነ ያለ ይመስላል፡፡ እሱም ያኔ ስለነበረው ወይይትና ተላለፊ ስለ ተባለው ውሳኔ ይንገሩኝ? የእርስዎ አስተያየትስ?

ፕሮፌሰር ጌታቸው፡- ፊደሎቹ መቀነስ አለባቸው የሚል ሐሳብ መጥቶ እንደገና ፊደላት ተቀንሰው ጥቂቶቹ ብቻ ቀርተዋል የሚል ሰማሁ፡፡ ይኸንን የነገረኝ ወዳጄ በወቅቱ የእካዳሚው ጸሐፊ ነበር፡፡ እና እንደዚህ ሆኗል ሲለኝ በቀጭት እንዴት እንደዚህ ይሆናል? እኔ ብናር ኖሮ የሚቻለኝን ያህል እሚገት ነበር" አልኩት፡፡ ከት ብሎ ሳቀብኝ፡፡ "ምንው?" አልኩት፡፡ እሱም "ለካ ይኸን ያህል በራሱ ትተህ ማመናለህና፤ እነዚያ ሁሉ ምሁራን ተሰባስበው የወሰኑትን እኔ ብናር ኖሮ ብለህ ትናገራለህ?" አለና አሁንም ከት ብሎ ሳቀብኝ፡፡ እሱ ይላቅብኝ እንጂ ቁጭቱ እስከ አሁን በውስጤ አለ፡፡ ስለዚህ እኔ በነገርኩህ መንገድ ከወዳጄ ሰማሁ፡፡ እንጂ በጉ ጻዩ አልነበርኩበትም፡፡

ሐመር- መሰበሪያ ገጽ 100 ገጽ 9

ግን ብናር ኖሮ እሱ እንዳለው ሁሉንም እሸገፈ ሐሳባቸውን መለወጥ ባልቻልን የምት ለውን ሁሉ አድርጌ ቢያንስ ጥቂት ሰዎችን ማሳመን እችል ነበር፡፡ ያንን ተቀብለው አሁንም ሲሠሩበት የሚሞክሩ ካሉ ቢያቆሙ ያማረ ነው፡፡ የእኛ ፊደል ትግር የለበትም፡፡

ሐመር፡- በግለሰብ ሥነ ጽሑፍ ዙሪያ በአሁኑ ወቅት አንድ ፈተና ሲባል የሚችል ጉዳይ አለ፡፡ ይኸውም በኢትዮጵያውያን አባቶች የተጻፉትን መጻሕፍት አውርገውያን እንደ ጻፉት አድርገው ሲናገሩና የኢትዮጵያውያንን የድርሰት ባለቤትነት ሲገጥቁት እናያለን፡፡ ይህንን እንዴት ያቻላል?

ፕሮፌሰር ጌታቸው፡- አዎ ይህ ትግር አለ፡፡ ትግሩም አሳሳቢና ሁላችንም በያለንበት ልንጠነቀቅበት የሚገባ ጉዳይ ነው፡፡ እንደተባለው እንዳንድ ምዕራባውያን ተመራማሪዎች በእኛ አባቶች የተጻፉ ድርሰቶችን ያነቡና ደራሲያቸው እገሌ የተባለ ምዕራባዊ በዚህ ዘመን ሄዶ ግለሰብ ተምሮ የደረሰው ነው ይላሉ፡፡ የዚህ ምክንያቱ ሁለት ይመስላሉ፡፡ የመጀመሪያው በሥነ ጽሑፍ ውበት በመቀናትና የእኛ ብናደርገው ከሚል የራሱ ወዳድነት ስሜት ይመስላል፡፡ ሥነ ጽሑፍችን እንደ ዚህ የሁሉንም ትኩረት በመሰብከት አካላቸው፡፡ ሁለተኛው ምክንያት ደግሞ ከምዕራባውያን ተመራማሪዎች የግዴታነት ስሜት የተነሣ ይመስላል፡፡ በእርግጥ ማስረጃ በሚሰጣቸው ጊዜ ይቀበሉና ስሕተታቸውን ያርማሉ፡፡

የእኛ ሊቃውንት እንግዲህ ድርሰቶቻቸውን በሚጻፉ ጊዜ ቀም ነገሩ ላይ ያተኩራሉ እንጂ የዚህ ድርሰት ባለቤት እኔ ነኝ ብለው ሰማቸውን ከግርጌ አይጻፉም፡፡ የዚህ ምክንያቱ ሁለት ይመስላሉ፡፡ የመጀመሪያው ከትግትናቸው ብዛት ነው፡፡ የእኛ አባቶች ጥሩ ድርሰት መጻፍ ይችላሉ እንጂ የዚህ ድርሰት ደራሲ እኔ ነኝ ብለው መታበይ አይወዱም፡፡ መንፈሳውያን ናቸውና፡፡ ሁለተኛው ምክንያት ደግሞ የድርሰቶቻቸው አንባቢያን ምናልባት እሱ ነው እንጂ የደረሰው ብለው እንዳይንቁባቸው ነው፡፡ ይኸ ደግሞ በአባ ጊዮርጊስ ዘጋሥሜ ደርሰባቸዋል፡፡ ተለምረ ማርያምን ሳንብ ከእመቤታችን ተለምራት እንዲ አመቤችንን እሳቸው ሄደው ሲለምኑ የተፈጸመ ነው፡፡ በዚያ ተለምር ተጽፎ እንደሚገኘው፤ አባ ጊዮርጊስ እገሌ የተባለው መነኩሴ ድርሰቱን አልቀበለኝ አላ እያሉ አይቁታ ያቀርባሉ፡፡ ይህ የሚሆነው በመንፈሳዊው ዓለም አባ ጊዮርጊስ ካሪፍ በኋላ ነው፡፡ እና ያ የገዳሙ እባ ምኒት ይጠራል፡፡ ስምን እንዳልተቀበለ እመቤታችን ተቆጥታ አልቀጣቸውም፡፡ ነገር ግን ከአባ ጊዮርጊስ ጋር አስታርቃው ሄደ፡፡ ከተመለሰ በኋላ በገዳሙ መጽሐፈ ምሥጢር የተባለው

የአባ ጊዮርጊስን መጽሐፍ እንዲነበብ እደረገ ይላል፡፡ ስለዚህ እንዳንድ ጊዜ የጸሐፊው መታወቅ ተቀባይነት ይጣል፡፡ በመሆኑም ያ እንዳይሆንና ለሌሎች መውደቅ ምክንያት ላለመሆን ስማቸውን ከመጻፍ ይታቀባሉ፡፡

ሐመር፡- የዚህ ጥቅም ይኖረው ይሆን?

ፕሮፌሰር ጌታቸው፡- አዎ ጥቅምም ጉዳትም አለው፡፡ ጥቅሙ ምንድን ነው? ቢባል ለዛሬዎቹ ደራሲያን ትልቅ ትምህርት ይሆናል፡፡ በሠሩት ሥራ አለመታበይን ያስተምራል፡፡ እኔ ሠራሁ አለማለትን ያስተምራል፡፡ የዛሬዎቹ ደራሲያን እከ እስኪ የሕይወት ታሪክህን ስጥ የተባልን እንደሆነ እከ እገሌ የሚባለው ጋዜጣ ላይ የጻፍኩት፤ እገሌ ላይ የጻፍኩት ወዘተ ብለን የሠራነው ሥራ ይኸን ያህል ነው ብለን ስብስብን ገጽ እንዲ በዛ እንፈልጋለን፡፡ ነገር ግን ያልነው ሁሉ ቢመረመር ምንም አልሠራንም፡፡ እና የአባቶቻችን ስምን ከማስተዋወቅ መቆጠብ እኛን ትግትናን የሚያስተምረን ይመስላል፡፡

ወደ ጉዳቱ ስንመጣ እነሱ በጻፉት እኛ ልጆቻቸው እድገት ለእንፈልጋለን፡፡ እገሌን የጻፈው የግሪክ ሰው ሲባል፤ እገሌን የጻፈው የእርመን ሊቅ ነው ሲባል፤ እገሌን የጻፈው የሶሪያ ሊቅ ነው ሲባል፤ እኛም እገሌን የጻፈው የኢትዮጵያ ሊቅ ነው ሲባል እንድንሰማ እንፈልጋለን፡፡ ይኸ ደግሞ የሰው ተፈጥሮ ነው፡፡ በአባቶቻችን እንኮራለን፤ በሀገራችን እንኮራለን፡፡ እና ያንን ኩራት የነፈጉን መስለኝ፡፡ ኢትዮጵያውያን ምንም የላቸውም ሲሉን ትንሽ ስቅጠጥ ይለናል፡፡

ስለዚህም፡- ለፕሮፌሰር ጌታቸው ያዘጋጀቸው ጥያቄዎች እነዚህ ብቻ አልነበሩም፡፡ እኔም ሆነኩ አንባቢያን ከአንጋፋው የግለሰብ ሥነ ጽሑፍ ሰው ብዙ ቀም ነገሮችን ልንሰማ እንፈልግ ነበር፡፡ ይሁን እንጂ በመግቢያው እንደ ተገለጠው ወይይቱን ያደረገው በኢትዮጵያ ላይ ጥናት የሚያደርጉ ሁሉ በተሰበሰቡበት ዓለም አቀፍ የኢትዮጵያ ጥናት ጉባኤ በታና ወቅት፤ የጉባኤው ተሳታፊዎችም የያዙትን አቅርቦት እገረ መንገዳቸውም ከእንደ ፕሮፌሰር ጌታቸው ዓይነት ተጠያቂ ምሁራን ዕውቀታቸውን አዳበረው የሚመለ ሰብት በመሆኑ ፕሮፌሰሩ የሚያነጋግራቸው በመብዛቱ የተነሣ ጊዜ ስላጠረ ነው፡፡ የሆነው ሆኖ ፕሮፌሰር የሚችሉትን ሁሉ አድርገው ከላይ ያቀረቡትን ያህል ለአንባቢያን ስላካፈሉልኝ በእጅጉ አመሰግናኛለሁ፡፡ ቀሪ ጥያቄዎቹንም ወደ ፊት የሚመለሱበት አጋጣሚ ይፈጠር ይሆናል፡፡

ወሰብሐት ለእገሌ አብሔር

«ዐዋጅ ሳይሆን በረቂቅነቱ ኖሮ በረቂቅነቱ በሞተ ውሳኔ ቋንቋን መግደል አይገባም»

ባለፈው እትማችን ዛሬ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል የተባለው የኢትዮጵያ ቋንቋ ዎች አካዳሚ ጉባኤ ቤተ ክርስቲያን በወጣ ቀርጾ ያበረከተቻቸውን ፊደ ላት መሻሻል አስመልክቶ ያቀረባቸውን የማሻሻያ አሳዎችና ያሳለፉ ቸውን ውሳኔዎች አጠር ባለ መልኩ አይተናል። ከዚህም ጋር ጉዳዩን በሚመለከት በኢትዮጵያ ስርዓቶቻቸው ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት ጉባኤ አባል የሆኑት ሊቀ ካህናት ከንጌ ገብርኤል አልታዬ የሰጡትን አስተያየት አቅርበናል። በዚህ እትም ደግሞ የሁለት ምሁራንን አስተያየት ከዝግጅት ክፍሉ የማጠቃለያ ሐሳብ ጋር አናቀርባለን።

አቶ አሰፋው ዳምጤ በሥነ ጽሑፍ የሰውነት ዘርፍ ለረጅም ዘመናት ጥናትና ምርምር ያደረጉ አሁንም በሚደረግ ላይ ያሉ ምሁር ናቸው። በተለይ በአማርኛ የተጻፉ የፊልሎ ሥራዎችን ከመጀመሪያ ጀምሮ ረዎ እስከ አሁን ያሉትን በዘመናት በመከፋፈል አጥንተዋል። ጥናታቸውንም በልዩ ልዩ ጉባኤያት አቅርበዋል ተሳትፈዋል። ረባቸውም «አንድ ለአምስት» የተባለ አንድ ረጅም ልዩ ልዩ የተለያዩ አጭሮር ልዩ ልዩ ለሳትመው ሰንባብ አብቅተዋል። አቶ አሰፋው በዚህ ሁሉ የሥራ ትጋታቸው የተነሳ ብዙዎቹን ከግእዝ የተወሰዱትን የቤተ ክርስቲያናቸውን ፊደላት ገበታዊ ድርጅትና ትርጉም በሚገባ አውቀዋቸዋል።

ባንግሎ ጉዳይ ዙሪያ ጠይቀናቸው ሐሳባቸውን ስላካፈሉን በአንባቢያን ስም እየመሰገንን ያደረግነውን ሰፊ ወይይት እንደሚከተለው በአጭሩ እናቀርባለን መልካም ንባብ።

ሐመር፡- ኢትዮጵያዊውን ፊደል አስመልክቶ የማሻሻል ሐሳብ ቀደም ሲል ተነሥቶ እንደ ነበር ይታወቃል። ይህን ጉዳይ ይከታተሉ ከነበሩ ውስጥ አንዱ ነዎት። ስለሚባል፣ መቼና እንዴት ነበር? ቢገልጹልን።

አሰፋው፡- በ1930ዎቹ መጨረሻ ላይ በዐማርኛ የመተባበያ መኪና ለመሥራት ታስቦ የፊደሎቹና የትጥቃዎቻቸው ብዛት ችግር ፈጠረ ተብሎ ነበር ወይይቱ የተነሳው። በዚያ ገር ተቆርቀዋል ዎችን ያነጋገረ፣ ስብሰባ ያስቀመጠ ከፍተኛ ጉዳይ ነበር። በያኔው የትምህርትና ሥነ ጥበብ ሚኒስቴር ዘንድም ደርሶ፣ የተለያዩ ሐሳቦች ቀርበው ወይይት ተደርጎባቸው ነበር። ሆኖም፣ ምንም ለውጥ ሳይደረግ፣ «አሊቤቱ» እና «አሊምፒያ» የሚባሉ የውጪ ኩባንያዎች ሠርተው አቀረቡና ክርክሩ በዚያ አካባቢ።

ከ1966 አብዮት በኋላ ደግሞ፣ በሁሉም መስክ ሥር ነቀል ለውጥ ለማድረግ መነሳሳት በነበረበት ወቅት፣ በዐዋጅ ተቋቁሞ በነበረው የዐማርኛ ቋንቋ መርህ ልሳን ይባል በነበረ ተቋም እግር እንዲተካ የተጸነሰው የኢትዮጵያ

ቋንቋዎች አካዳሚ፣ በሩስያ አብዮት የፊደል ለውጥም ተደርጓልና እኛም ወደ ሶሻሊዝም የምንጓዝ ስለሆንን ቆራጥ ውሳኔ ማድረግ አስብን በሚል መሪ መንፈስ ተነሳሥተ፣ ጉዳዩን እንደ ዐቢይ እጅግ አንሥቶ በርካታ መሠረታዊ ነገሮችንም የሚለውጥ የውሳኔ ሐሳብ ለደርግ መንግሥት አቀረበ። መንግሥት ግን ይሁንታ ከመስጠት ታቀሰ። በዚህም ላይ ተግባራዊ ሳይሆን ቀረ። ሐመር፡- ግን አቶ አካዳሚው በወቅቱ ውሳኔ እንዳስተላለፈና ውሳኔውንም በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ሥር በሚገኘው የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል ዛሬ በተግባር እየገለጠ ነው ያለው።

አሰፋው፡- ከሁሉ አስቀድሞ መታወቅ የሚገባው፣ የውሳኔ ሐሳቡን ያቀረበው የተቋሙ አካዳሚ የሕግ ሰውነት ያልነበረው መሆኑ ነው። ባልታወጀ ረቂቅ ዐዋጅ ነበር ኖሮ ያረፈው። ምን ሆኖ ያቀረበው የውሳኔ ሐሳብ በበላይ አካል ተቀባይነት አላገኘም ነበር።

ውሳኔው ተቀባይነት ያገኘል በሚል ተስፋ አካዳሚው በራሱ ተቋም ውስጥ የሚዘጋጁትን መጻሕፍት ባዳሉ የፊደል ገበታ እንዲሠራበት አድርጎ አስጀመረ። ለምሳሌ፣ አማርኛ መዝገበ ቃላት የዚህ ዐቋሙ ቀጥተኛ ውጤት ነው። ክብረ ነገሥት በሚል መልኩ የቀረበው የዐማርኛ ትርጉምም የዚህ ሰባ ሆኖ ነው እንጂ ተርጓሚው ትክክለኛው ሆኖ የቱ መሆኑን አጥቶት አይደለም። ዛሬ የምናየው የሌሎችም ሥራዎች ውጥንቅጥ ያንኑ መንገድ መከተል ያመጣው ጣጣ ነው።

ከዚህ ጋር የተያያዘው ሁለተኛው ነጥብ፣ አካዳሚው ሲፈርስና ተግባሩ ከኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር ተቋም ጋር ሲደረብ፣ በአካዳሚው ሥር የተሰባሰቡት ከፍተኛ ቋንቋ ባለሙያዎች ወደ ዩኒቨርሲቲው ሲዛወሩ፣ የተቋሙን የኢትዮጵያን ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ተግባር እንዲያካሄዱ በአንድነት በአንድ ማዕከል በሥራ ተመደቡ። በአካዳሚው ሥር ተጀምረው የነበሩ ሥራዎቻቸውን በተጀመሩበትና በተለመደው መንገድ ቀጠሉ።

ከፊደሉ ጣጣ በስተቀር፣ በርካታ ፋይዳ ያላቸው ሥራዎች በተቋሙ አካዳሚ ባለሙያዎች መሠራታቸውን፣ ውጤቶቹን በማየት ብቻ ማንም ሊመሰክረው የሚችለው ነገር ነው። በፊደል ገበታው ውሳኔም ቢሆን ባለሙያዎቹ ሁሉ ተሰማምተውበት የነበረ ነው ለማለትም አይቻልም። ከአብዮት ጻገት ቁልቁል የሚጓዙባል ስለት ነበር የሆነው ማለት ይቻላል።

ሐመር፡- በቀረበው የማሻሻያም ሐሳብ ሆነ ተላለፈ በተባለው ውሳኔ መሠረት መጻሕፍት በመዘጋጀታቸው አይሰማም ማለት ነው?

አሰፋው፡- በግሉ በፍጹም አልሰማም።

ሐመር፡- ለምን?

አሰፋው፡- በመጀመሪያ ደረጃ የተደረገ ውሳኔ የለም ባይ ነኝ። እንደኛ፣ ለተቋሙ አካዳሚ ለመወሰን ሥልጣን የሚሰጠውን ዐዋጅ አስተዳደር ማሳወጅ ነበረበት። በረቂቅ ላይ የተመለከተውን ብቻ ይዞ ለንደዚህ ዐይነት ሥር-ነቀል ርምጃ መጣደፍ አልነበረበትም። ሁለተኛ፣ ለበላይ አካል ያቀረበውም የውሳኔ ሐሳብ ይሁንታ እንዲያገኝም አላደረገም። ስለዚህ፣ ሕጋዊ ውሳኔ የለም።

ባንጻሩ ግን በገባ ፈቃዱ በሥራ ያሉ ባለሙያዎችን ተግባራዊ እንዲያደርጉ አዘዘ እንጂ እነርሱን እንኳ አላወያየም። አ

ልጠቀም።

ከሁሉም በላይ፣ ከሌሎች ቋንቋዎች ፊደሎች ጋር ሲነጻጸር መልካም ሥርዓት የያዘ ፊደል ገበታ ስለመሆኑ በውጪ አጥኚዎች ጭምር የተመሰከረ ለትን በተላሉ ለመቀያየር መነሣት አይታዩም። የማንኛውም ሀገር የፊደል ገበታ በሥነ ልሣን መልካምዎች በሁሉም ረገድ ፍጹም ሆኖ የሚገኝ አይመስለኝም፤ ዓለማዊ የሆነውን የሕንግሊዝኛ ቋንቋ ጨምሮ። ስለዚህ፣ የሚቃለል ከፍተኛ ችግር ሳይኖር፣ ያለብዬ መሠረታዊ ጥናት የሚደረግ ለውጥ ተቀባይነት ሊኖረው አይችልም።

ለምሳሌ፡ ሀ = ኸ በመደረጉ ብቻ እንኳ የሚከተለው ውዥንብር ግልጽ ነው። ጋ ተለምዶ እያለ «ሀን ከሥሩ ሠረዝ አድርጎ የሌለ ፊደል መፍጠሩ ነገርን ማቅለል ወይስ ማክበድ ። ስለዚህ ሀ በኔ አስተያየት፣ ዐዋጅ ሳይሆን በረቂቅነቱ ኖሮ በረቂቅነቱ በሞተ ውሳኔ ቋንቋን መግደል አይገባም።

ሐመር፡ ከዚህም በተጨማሪ ባሁን ሁኔታ መዝገብ ቃላት በተቀላጠፈ ሁኔታ ለማዘጋጀት አይቻልም፤ ከሞክሮ ሆሂያት «ላንድ ድምፅ እንደ ወካይ» በሚለው መርህ መሠረት አንዳንድን መምረጥ አለብን ይላሉ።

አስፋው፡ ይህን የሚባለውን መርህ በሚማሩበት ቋንቋ በራሱ ላይ ተግባራዊ ተደርጎበታል ወይ? በሌላ በንጠይቅ መልሱ የለም ነው። የእንግሊዝኛ ቋንቋን ብናነሳ፣ የ5ቱ አናባቢዎቹ ወካዮች የሆኑት ሆሂያት ራሳቸው እያንዳንዳቸው ከሁለት በላይ ድምፅ አላቸው። እንደ የሚያሥቅ ምሳሌ እነሆ፤ «ሴቶች» ለሚለው የዐማርኛ ቃል የንግሊዝኛው መተርጎሚያ ቃል የሚጻፈው women ሆኖ ሲሆን፣ ሲን በብ ግን ዊሚን ተብሎ ነው። eau የሚለው የፈረንሳይኛ ቃል ሃሰት ፊደሎች አሉት ። ግን «ላ» የሚል አንድ ድምፅ ብቻ ነው ያለው።

በፊደል ጠነኛና የቅርጽ ውስብስብ ጠነኛም ሲሆን ከኛው የባሉ የፊደል ገበታዎች ያለ-ዋቸው ቋንቋዎች መኖራቸው የታወቀ ሲሆን ለጎሳቀርነት ስብብ ሆኖ ሲተርጠ አይታይም።

ቀደም ሲል የመተያየቱ መሣሪያ ሠሪዎች፣ ዛሬ ደግሞ የኮምፒዩተር መሳሪያዎች የከኪክ ችግሮቹን ድል ሲመቱ ታይታልና ችግሩ አንገብጋቢ ሆኖ አይታይም።

ሐመር፡- አንገደህ ውሳኔው ተላላፊ የተባለው ትላንት ሲሆንም ተግባራዊነቱን በይፋ ማየት የጀመርነው ዛሬ በዩኒቨርሲቲው ስም ማሰከሉ መጻሕፍቱን ሲያሳትም ነው። በዩኒቨርሲቲው ዕውቅና ተሰጥቶት ነው? ይህን ለማድረግ ዩኒቨርሲቲው ሥልጣን አለው?

አስፋው፡ ይህን በትክክል አረጋግጦ አላውቅም። ግን አይመስለኝም። መታየት የተጀመረው ዛሬ ነው እተባለው ላይ ለየት ያለ ግንባቤ ነው እኔ ያለኝ። ቀደም ሲል ጀምሮ ጠቡ የጥናት ጽሑፎች በዚህ መልክ እየታተሙ ወጥተ

ዋል። እርግጥ እንደ ከብረ ነገሥቱ ትርጉም ቀልብ ስላልላቡ ይሆናል ተግባራዊነቱ የጀመረው ዛሬ የመሰለው።

ሐመር፡- አግዚአብሔር ይስጥልን። አስፋው፡- አሜን።

ከዚህ ቀጥሎ ደግሞ ከአቶ መዐዛ ሃይማኖት ወርቀ። በፍትሕ ሚኒስቴር የሕግ ትምህርትና ሥልጠና ማህፈሪያ ፀቃቤ ሕግ ጋር ያደረገውን ውይይት እናቀርባለን።

ሐመር፡- የእንደ ቋንቋ ባለቤቱ ማነው?

አቶ መዐዛ ሃይማኖት፡- የእንደ ቋንቋ ባለቤት የቋንቋው ተጠቃሚ ኅብረተሰብ ነው። ቋንቋ የሚመነጨው ከኅብረተሰቡ የዕለት ተዕለት ተግባር፣ ባሕር፣ ከአካባቢው፣ ከአድኗሩና ከምርት ሂደቱ ነው። ከዚህ በመነሣት የቋንቋ ብቸኛ ባለቤት ኅብረተሰቡ ነው የሚሆነው።

ሐመር፡- በእገልግሎት ላይ ያለን ቋንቋን መቼና እንዴት መቀየር ይቻላል?

አቶ መዐዛ ሃይማኖት፡- ቋንቋ የእንደ ኅብረተሰብ መግባቢያ መሣሪያ ነው። ለረጅም ዘመናት እንደ ኅብረተሰብ ሲገለገለበት የቆየን ቋንቋና ፊደል በድንገትና በአጋጣሚ ተነሥተ መቀየርና መቀነስ የሚቻልበት ሁኔታ የለም። ይህ ከሆነ በኅብረተሰቡ የዕለት ተዕለት ግንኙነት ላይ እንቅፋት ያስከትላል። ከኅብረተሰብ የዕድገት ደረጃ ከምርት ውጤትና ከማምረቻ መሣሪያዎች ፅድገት /ቴክኖሎጂ/ እንጻር ቋንቋ እንደንደ ለውጦች ሊያደርግ ይችላል። በተረፈ የዚያ ቋንቋ ተናጋሪ ኅብረተሰብ እስካለ ድረስ ግን ቋንቋ መላ በሙሉ ይጠፋል ይቀየራል ማለት አይቻልም።

ሐመር፡- የእዳሰ እበባ ዩኒቨርሲቲ የቋንቋዎች ጥናት አካዳሚ የእንደን ቋንቋ ፊደል መቀነስ ይችላል?

አቶ መዐዛ ሃይማኖት፡- የቋንቋዎች ጥናት አካዳሚ ስሙ እንደሚያመለክተው የጥናትና የምርምር ማዕከል ነው። የእንደን ሕዝብ ቋንቋና ፊደል የመቀነስም ይሁን የመለወጥ ምንም ዓይነት ሕጋዊ መነሻና ሥልጣን ያለው አይምስልም።

በሀገራችን ተጨባጭ ሁኔታ በተለይም የፈዴራሪዎችን በሚመለከት ሕግ የማውጣት ሥልጣን የተሰጠው ለተወካዮች ምክር ቤት ነው። በዚህ መልክ ስናየው የቋንቋዎች ጥናት አካዳሚ ከተሰጠው ኃላፊነትና ተግባር በመውጣት በምንም መልኩ በቋንቋው ላይ ከኅብረተሰቡ ፍላጎት ውጭ የሆነን ነገር የመወሰን ሥልጣን የለውም። ማንኛውም ተቋም በሕግ ከተሰጠው ሥልጣን ውጭ የሚፈጽመው ተግባር በሕግ ሊያስጠይቀው የሚችልበት ሁኔታም ይኖራል። አካዳሚያዊ /ACADAMIC/ ወይም የጥናት ተቋም ነኝ ብሎ በኅብረተሰቡ ላይ ሕግ ሊያወጣ አይችልም።

አሁን የምንጠቀምበት የፊደል ገበታ በመንግሥት ስውኔትና ተሰጥቶታል። ይህም ሲሆን ያለ ምንም ለውጥና ቅንሳ ነው። ቋንቋው ለሥራ ቋንቋነት እንዲያገለግል በሕግ መንግሥት ተወስኗል። ስለዚህ ፊደላቱ ላይ የተደረገ ምንም ዓይነት ለውጥና ቅንሳ ሕገ መንግሥቱን እንደ መጣስ ይቆጠራል። ለዚህም ፀቢይ አባባል ዋቢ የሚሆነን የሕግ መንግሥቱ እንቀጽ ዘጠኝ ነው። በዚህ እንቀጽ መሠረት ሕገ መንግሥቱን የሚቃረን ማንኛውም ዓይነት አሠራር ዋጋ እንደሌለው ተገልጿል።

ሐመር፡- ፊደላቱን የመቀነስ ሁኔታ በተቋሙ ተግባራዊ እየሆነ ነው፤ ይህንን ለመከላከል ምን መደረግ አለበት?

አቶ መዐዛ ሃይማኖት፡- በመንግሥት ሕግና ፖሊሲ መሠረት ጥበቃ ሊያገኝ የሚገባው ቋንቋ ተብርቦና ተከልሶ እየተሠራበት ከሆነ መንግሥት ይህንን ጉዳይ እንዲመለከተው ሓሳብ ማቅረብ ይቻላል። ተቋሙም ውሳኔውን ደግሞ እንዲመረምረው ማስገደድ ያስፈልጋል። በመንግሥት በኩል ሥልጣን የተሰጠው የተወካዮች ምክር ቤት እንደ ዓይነት ሕግ በማውጣት መመሪያ ሊሠጥበት ይችላል።

እንደ ተቋም መንግሥታዊ አሠራርን በመጣስ በራሱ ፍላጎትና መንገድ የሚመራ ከሆነ ሕገ ወጥነት በመሆኑ በተወካዮች ምክር ቤት ውስጥ እንዲህ ዓይነት ጉዳዮችን የሚመለከት የማንበራዊና ባሕር ጉዳዮች ቋንቋ ኮሚቴ የሚባል ክፍል ስላለ ጉዳዩን ተመልክቶ ቋንቋ የሆነ መመሪያ እንዲሰጥበት ማድረግ ይቻላል። ይህንንም በኅብረተሰቡ ጥቅምና ግንኙነት ላይ እንቅፋት ሊሆን የሚችል ተግባር ተፈጽሟል የሚል ማንኛውም አካል መጠየቅ ይችላል። ለአማርኛ መሠረቱ ግእዝ በመሆኑ በተለይ ቤተ ክርስቲያን የበለጠ ኃላፊነት ስላለባት ጉዳዩን አስመልክቶ ውይይቶችን በማዘጋጀት የተጣሰውንም ሥርዓት በማስተካከል በኩል ብዙ ይጠበቅታል።

ሐመር፡- በእርስዎ በኩል ፊደላቱ ከቋንቋው ውስጥ መቀነሳቸው ምን ችግር ያስከትላል ይላሉ?

አቶ መዐዛ ሃይማኖት፡- የቋንቋ መለወጥ ሕጋዊም ሆነ ማንበረሰባዊ ቀውስ ሊያስከትል ይችላል። የእንደ ቋንቋ ፊደል መቀነስ ካለበት ሊቀነስ የሚችለው ለአጠቃቀም አስቸጋሪ ከሆነ ብቻ ነው። እነዚህ ፊደላት ግን ኅብረተሰቡ እየተገለገላቸው ነው። አስቸጋሪውና ሌላ ሌላ ቀምባቸው እንፈልግም የሚል ሐሳብ የተነሣ አይመስለኝም። ፊደላቱ ተርታቸውን ጠብቀው እስካሁን ድረስ እየተጠቀምንባቸው ነው። ከዚህ እንጻር ፊደላቱን ለመቀነስ ለምን ተፈለገ የሚለው ነጥብ መታየት አለበት። እያንዳንዱ የራሱን አስተያየት ሊሰጥ ይችላል።

ለእኔ ግን አስቸጋሪነታቸው አይታዩኝም። ምክንያቱም ፊደላቱ የእኛነታችን መለያዎች ናቸው። እያንዳንዱ ሀገር ቋንቋ አለው ሲባል ከነፊደላቱ ነው። የእኛ ሆሂያት ሥርዓት ተከትለው የተደረጉና

ናቸው። እነዚህ ሆሂያት ደግሞ ትርጉም ሊኖራቸው ይችላል። ሆሂያትን በምንቀንስ ጊዜ የቃላትን ትርጉም ማግኘት ሊያመጣ ይችላል።

በሌላ በኩል ደግሞ ቋንቋም ሆነ ፈደል ውርስ ነው። ይህ መሆኑ ቋንቋው ከነፈደሉ ነው መወረስ ያለበት። ቋንቋውን ተቀብሎ ፈደላቱን መቀነስ የሚያስከድ አይደለም። እንዲህ የሚሆን ከሆነ የቀድሞው የአሁኑን የወደፊቱንም ትውልድ እንዳይግባባ፣ የቀድሞዎቹን መጻሕፍት እንብቦ እንዳይረዳና እንዳይጽፍ ያደርጋል። በገዛ ፈደላችንና ቋንቋችን አስተርጓሚ ሊያስፈልግ ነው ማለት ነው።

ሐመር :- እናመሰግናለን።
አቶ መጻዕ ዓይሚኖት :- እኔም አመሰግናለሁ።
ከዝጋጅት ክፍል

ዛሬ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ መዋቅር ሥር የገባውና ትላንት የኢትዮጵያ ቋንቋዎች እካዳሚ ይባል የነበረው ተቋም የአማርኛን ቋንቋ ፈደላት በማሻሻል ውሳኔ ማስተላለፉን፣ በዚህም መሠረት መጻሕፍትን እያሳተመ መሆኑን በማቅረብ ጉዳዩን በሚመለከት ከቀለያዩ ሊቃውንት ጋር ያደረገነውን ውይይት እቅርባናል። አንባቢያን በጉዳዩ ላይ ጠንካራ አስተያየቶቻችሁን ስለ ሰጣችሁን እያመሰግናለን ጉዳዩን በሚመለከት የዝጋጅት ክፍላችን ሀቋም እንደሚከተለው ይቀርባል።

በመጀመሪያ ዝጋጅት ክፍሉ ይህንን ጉዳይ ጉዳዩ በማለት ሊያስተናገደው ለምን ፈለገ? በዚህ ጉዳይ ላይ በሁለት ተከታታይ እትም ዝጋጅታችንን ለማቅረብ ስንነሣ በርከት ያሉ ምክንያቶች ነበሩን። ከበርካታዎቹ ምክንያቶቻችን ውስጥ ጥቂቱን እንደሚከተለው እንመለከታለን።

1. የፈደሉ ወላጅና አሳዳጊ ቤተክርስቲያን በመሆኗ፡- ካለፈው እትም ዝጋጅታችን ለመረዳት እንደሚቻለው አማርኛ በቋንቋነቱም ሆነ በፈደላቱ ወላጅ አሳዳጊው ጥንታዊው የግለዝብ ቋንቋችን ነው። ቋንቋ አድርጎ ከአብራኩ ከፍሎ ወልደታል፣ ያድግም ዘንድ ፈደላቱን መግባታል። በዚህ የተነሣ አባትና ልጅ ከፍተኛ መመሳሰል በመካከላቸው አለ። ይህም በመሆኑ ልጅ ሲነሳ አባቱ በመሳጻፍ የአማርኛ ፈደላ ሲቆንጸጸጸል የህጋዊነት የቤተ ክርስቲያን ትውልድ ከግለዝብ ቋንቋውና በእሴትም ከተሰናድላት ስወቀቶች ጋር ያቆራርጠዋል።

2. ጉዳዩ የእኔ ሳይ በማለቱ :- የፈደላቱ መሻሻል ሐሳብ ከመጠንሰብ ጀምሮ እስከ ዛሬ ድረስ ጉዳዩን በግላቸው በመቃወም ባገኙት አጋጣሚ ሁሉ ድምጻቸውን የሚያሰሙ ጥቂት ሊቃውንት መኖራቸው ሳይዘነጋጋ ሐሳቡ ውሳኔ ተላልፎበታል ተብሎ ተግባራዊነቱ በመጻሕፍት ተተግብሮ ስናየው የጉዳዩን ግዘፈትና አደገኛነት የህል በቆራጥነት የሚቃወምና ይህ ታሪካዊ

ስራተት በአስቸኳይ እንዲታረም የሚያደርግ አካል አላየንም። በመሆኑም ምናልባት የበኩላችንን ለመግር በሚል ልናነግው ችለናል።

3. ሕዝብ ባለቤትነቱን እንዲያውቅና መልስ እንዲሰጥ፡- ምንም እንኳን የቋንቋው ፈደላት ባለቤት ቤተ ክርስቲያን ናት ብንልም ከታሪክ መሣግብትም ሆነ በተግባር እንደምንረዳው የእሷ የሆነው ሁሉ የሕዝቡ ነው። በሕዝቡም በኩል የሀገሪቱ፣ ስለዚህ ሕዝቡ ወውቆት በንግግርም ይሁን በጽሑፍ በአግባቡ እየተገለገለበት ያለው ፈደሉ ሲቆንጸጸል ሀብቱን እያጣ ለብዙ ኪሳራ እየተዳረገ መሆኑን እንዲረዳ ለማድረግ፣ ለዚህም አቤት እንዲል ለማስገንዘብ ነው።

4. ጉዳዩ ሕገ ወጥ በመሆኑ፡- ከፍሰል ካቀረብነው የሕግ ባለሙያ ትንታኔ እንደተረዳነው የእንደ ቋንቋ ፈደላት መሻሻል አልባቸው ተብሎ ሲታሰቡ በጉዳዩ ላይ ውይይት አድርጎ የውሳኔ ሐሳብ የማስተላለፍ ሥልጣን ያለው አካል አለ። ነገር ግን በዚህ ቋንቋ ፈደላት ላይ የማሻሻያ ሐሳብ አስተላለፍኩ ያለው አካል ሳይሆን ምንም ዓይነት ሥልጣንና ኃላፊነት የሌለው አካል ነው። ይህ ደግሞ ሕግ ባለበት አገር ሕገ ወጥ ተግባር ነው። በእርግጥ ይህንን ስንል ተቋሙ ጉዳዩን በሚመለከት ምንም ዓይነት ወሬ ማውራት፣ ጥናትና ምርምር ማድረግ፣ በዚያም መወያየት አይችልም ማለታችን አይደለም። ትምህርታዊ ከባቢ (academic circle) ውስጥ ያለ ተቋም በመሆኑ ይህንን የማድረግ ሥልጣንም ኃላፊነትም አለው። ከዚያ አልፎ ግን ውሳኔ አስተላልፈዋለሁ በሚል መጻሕፍትን በማተም ሕዝቡን ወክንብር ውስጥ የመከተት ሊኖረው አይችልም።

ከዚህ ቀጥሎ ደግሞ ተቋሙ ለፈደሉ መሻሻል ምክንያት ብሎ ካቀረባቸው ነጥቦች ውስጥ ባለፈው እትማችን ባቀረብናቸው ዙሪያ እንዳንድ አስተያየቶችን እንሰጥ።

1. እሁን ባለው ሁኔታ የአማርኛ ፈደላ ለሥራ ምቹ አይደለም።

ለዚህ ምክንያት ማሥረገጫነት በተቀላጠፈ መንገድ የአማርኛ መዝገብ ቃላትን ለመጻፍ አይቻልም፤ ለጽሕፈት መኪና (ታይፕራይተር) ምቹ አይደለምና በአማርኛ የሥነ ልቦና ጥናትን ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ ለማካሄድ አይቻልም የሚሉ ነጥቦች ቀርበዋል።

መጀመሪያ እነዚህ ነጥቦች በቋንቋዎች ላይ ሳይንሳዊ ጥናት አደርጋለሁ ብሎ ከተሠየመ የምሁራን ስብስብ የማይጠበቁ ምክንያቶች እንደሆኑ ለመግለጽ እንወጻለን።

ፈደላታችን በወግ በመሰናዳታቸው ከዚህ በፊት በርካታ መጻሕፍት ተጽፈው ባቸዋል። መሣግብተ ቃላት ተዘጋጅተው ባቸዋል። እነዚህን ሥራዎችም የቋንቋው ተናጋሪዎች ያለ ምንም ችግር እያነበቡ መልእክታቸውን እየተረዱ ይገለገሉባቸዋል። ታዲያ ይኸንን ሐሳብ ያፈለቁ ሰዎች ከምን በመነሣት ይህን የቋንቋው ፈደላት ድርጅት ለመዝገብ ቃላት ዝጋጅት እንቅፋት ነው ያሉት? ምናልባት የእነሱ የቋንቋው ስወቀት አጥረት ወይም ስንፍና ካልሆነ በስተቀር ፈደላታችን መጻሕፍትም ሆነ መዝገብ ቃላት ሊጻፍ ለተነሣ እንቅፋት ሲሆኑ አላየንም። በመደበኛው አጻጻፍ የተጻፉትንም ለማንበብ ችግር ውስጥ የገባንበት ጊዜ የለም። በአንጻሩ ግን

አሻሻልነው ብለው ያዘጋጁትን መዝገብ ቃላት ለመረዳት ተቸግረን መዝገብ ቃላቱን የሚፈታ ሌላ መዝገብ ቃላት በመሻት ውክንብር ውስጥ ገብተናል።

ከላይ ከአቶ አስፋው ዳምጤ ጋር ካደረግነው ውይይት ለመረዳት እንደቻልነው በወትቱ ለፈደላቱ ዝጋጅት መሻሻል የጽሕፈት መኪና ዝጋጅት እንደምክንያት ተነሥቶ ነበር። ነገር ግን ጉዳዩ ያኒውኑ መፍትሔ አግኝቶ የጽሕፈት መኪናው ተወርቶ ስንገለገልበት ቆይተናል። ዛሬ ደግሞ ፈደላ ቀርቶ ረቂቅ ምሥጢራዊ መረጃዎች ተቀብሎ ማስተላለፍ የሚችል ኮምፒውተር የተሰኘ መሣሪያ የተፈሰሰበት ዘመን ላይ ደርሰናል። ታዲያ ለምን ይህን ዘመን የመሰበውን ጉዳይ ይዘን የጥፋት ሥራ የምንሠራው?

በቋንቋዎች ላይ ሳይንሳዊ ጥናትና ምርምር የሚያደርግ አካል ሥራው ቋንቋዎችን ባለብት ሁኔታ በሳይንሳዊ ንድፈ ሐሳቦች በመታገዝ እየፈቱ ምሥጢራቸውን ማሳየት፣ ትንታኔ መስጠት ወዘተ. ይመስለናል። ነገር ግን የእኛን ቋንቋዎች እንዲያጠና የተቀመጠው አካል ያንን በማድረግ ፈንታ ጥናትና ምርምር እንዳሳደርግ የፈደላቱ ይህ ተግባር ስም እንዲሰጠው ሲፈለግ ስንፍና ወይስ የወውቀት ማነስ ችግር ሊባል የሚችል ካልሆነ ምሁራዊ አስተያየት ልንለው አንችልም። እንኳን የእኛ ዓይነት ለጥናትም ይሁን ለጽሕፈት የቀና በጣም ቀላል የፈደላ ገበታ ያለው ቋንቋ ቀጥራቸው በእጅጉ የበዙ፣ ትንብራቸውም የተወሰሰበ ፈደላት ያሏቸው ሀገራት እንደ ሁብታቸው በመቆጠር ባለብት ሲጠሙባቸውና እንደሚኖሩ የዚህ አሳብ አቅራቢዎች በሚገባ እንደሚያውቁት ጥርጥር የለንም።

እሁን የሚሠራበት ፈደላ አማርኛን መደበኛ ለማድረግ አስቸጋሪ ነው፤ በአማርኛ አጻጻፍ በመኪና የሚጻፈውና በእጅ የሚጻፈው አይደለም፤ ቋንቋው ትርፍ ሆሂያት አሉት፤ ቋንቋው ወደ እሱ ለሚገቡ ቃላት መቅጃ የሚሆኑት በቂ ሆሂያት የሉትም የሚሉት ደግሞ ሌሎች ምክንያቶች ናቸው።

እንደ እውነቱ ከሆነ ምናልባት እኛ ያልጋገርነው አይጣፍ ጥም በሚል ትምክህታዊ ዐቋም ካልሆነ በስተቀር የአማርኛ ቋንቋ በወግ የተሰናዳ የፈደላ ገበታ አለው። ይህንንም በሚገባ ተምረን በአእምሮአችን ሰሌዳ ሥለነዋል። በመሆኑም ግንም ሰው ይህ ተገቢ አይደለምና ሌላ እንፍጠርላችሁ እንዲለን እንሻም። ያለን ይበቃናል። ቢያስፈልግ እንኳ ምራቱን አጣጥመን ድምጻችንን ወደ ሚመለከተው ማሰማት ያልብን እኛ እየተጠቀምንበት ያለነው አትዮጵያውያን እንጂ የማይመለከተው አካል አይደለም።

ዛሬ ከእኛ አልፎ ሌላው ዓለም እየጠነቀቃቸውና እያነበባቸው ያሉ በርካታ መጻሕፍት የተጻፉትን በእነዚህ ፈደላት አማካይነት ነው። አባቶቻችን እነዚህን የሃይማኖት ቢባል የታሪክ እንዲሁም የልዩ ልዩ ፍልስፍና መጻሕፍት ሲጻፉ ጊዜ አጠራገ፣ ማፍጠን ተሳነን አላለም። /ወደ ገጽ ፴፱ ዞሯል/

ዐዋጅ ሳይሆን .../ከገጽ ፴፱ የሠረ/

ዛሬ ደግሞ ስንፍናችንን ዐይቶ ለፍጥነት የምንጸፍበት ቴክኖሎጂ ስጥ ቶናል። ታዲያ ለምን ይህን ማፍጠን አልተቻለም፣ ለዚህም ምክንያቱ የፊደል ገበታው ነው መባሉ ?

በመሠረቱ እነሱም ሆኑ እኛ የምናነባቸው መጻሕፍት እንደሚነግሩን እንደ ቋንቋ በራሱ ምሉዕ ነው። ምንም ዓይነት ትርፍም ሆነ ጉዳሉ የለውም። ነገር ግን የቋንቋዎችን ፊደላት ይሻሻሉ የሚሉን ሰዎች እያሉን ያሉት ቋንቋው ትርፍ ነገር አለው ነው። ተሳስተዋል። እነሱ ትርፍ ያላቸው ተመሳሳይ ድምፅ ያላቸው ፊደላት በቃላት ገብተው ሲያገለግሉ የተለያዩ ትርጉም አላቸው።

ከአቶ አስፋው ጋር ባደረግነው ወይ ይት በአጽንዖት እንዳረጋገጠልን ብዙ በቋንቋው ላይ ጥናትና ምርምር ያደረጉ ሊቃውንት እንደመሰከሩት ከሌሎች የእፍሪካ ቋንቋዎች አማርኛ ብዙ እንግዳ ድምፆችን የማስተናገድ ችሎታና ብቃት አለው። ይህንን ሳይረዱ ቋንቋው እንግዳ ፊደላትን በመቀበል ረገድ ጉልበት ያንሰዋል ብለው ቢሞግቱ ተቀባይነት አይኖራቸውም።

ጸሐፊችንን ስናጠቃልል ይህ ጉዳይ ይህንን ትውልድ ቀደም ሲል ከተቀመጠው የአባቶቹ ፅውቀት ጋር የሚያቆራርጥ ከመሆኑ ጀምሮ ከባድ ቀውስ ውስጥ የሚከተን መሆኑ ታውቆ ኃላፊነት ያላ ባቸው አካላት /ቤተ ክርስቲያን፣ መንግሥት፣ ሕዝብ፣ የኢኮኖሚኒቲው/ የተገደፈው እንዲታረም፣ የተባመመው እንዲቃድ በአስቸኳይ እርምጃ እንዲወስዱ እናሳስባለን።

ወሰብሐት ለእግዚአብሔር